

Resûl-i Ekrem, ziraat veya hayvancılık faaliyetleri ya da bekçilik veya av gibi bir sebep olmaksızın köpek besleyen kimsenin çeşitli iyi davranışlarından elde edeceği sevap ve mükâfattan her gün bir miktar eksileceğini bildirmiş (Buhârî, "Hars", 3, "Zebâih", 6; Müslim, "Müsâkât", 50-61), içinde köpek bulunan eve meleklerin girmeyeceğini ifade etmiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 7, 17; Müslim, "Libâs", 81-84). Gerek bu hadislerden gerekse köpeğin artığının necisliğiyle ilgili hadislerden hareketle fakihler, avlanmanın yanı sıra ihtiyaç duyulan diğer alanlarda kullanılmak üzere köpek beslenmesinin câiz olduğunu, ihtiyaç olmadığı durumlarda evde köpek beslenmesinin câiz sayılmadığını söylerler. İslâm dini çevreyi, tabii güzellikleri korumayı, hayvanlar da dahil bütün canlılara karşı merhametle davranmayı emretmiş, hayvanlara eziyet edilmesini, onların boş yere öldürülmesini yasaklamıştır. Bir ara köpeklerin Hz. Peygamber'in emriyle veya bilgisi dahilinde öldürüldüğüne dair rivayetler de (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 17; Müslim, "Tahâret", 93, "Müsâkât", 43-48) bu rivayetlerin bir kısmında bazı köpeklerin istisna edildiği veya öldürülmelerinin daha sonra yasaklandığı şeklindeki ifadelerden de anlaşılacağı üzere saldırgan ve kuduz köpeklerle ilgili olmalıdır. Müslümanların kültür tarihinde geliri aç kalan hayvanları doyurmaya tahsis edilmiş vakıf örnekleri vardır (bk. HAYVAN). Ancak İslâm dini insan sağlığına, temizliğe ve koruyucu hekimliğe de ayrı bir önem vermiştir. Köpeğin ihtiyaç halinde beslenmesine izin verilmesi, fakat ev içinde süs hayvanı olarak beslenmesinin hoş karşılanmaması bu anlayışın sonucu olmalıdır.

Bir hadiste hayvanların vereceği zararların tazmininin gerekmeceği genel bir ilke olarak zikredilmiş (Buhârî, "Diyât", 28-29; Müslim, "Hudûd", 45-46), bir başka hadiste de hayvanların yolda ve kalabalık yerlerde vereceği zararın sahipleri tarafından tazmin edileceği belirtilmiştir (Şevkânî, V, 364-366). Gerek hadisler gerekse sorumluluk hukukunun genel kuralları, saldırgan köpek gibi yarı vahşi hayvanların vereceği zararın tazmini konusunda fakihlerin hareket noktası olmuştur. Hanefî, Mâlikî ve Zâhiriyye fakihleri kusura dayanan sübjektif sorumluluktan yana olup sahip ve bakıcısının tesebbübü, açık kusuru ve ihmali bulunmadıkça köpeğin verdiği zarardan onların sorumlu tutulmayacağı görüşündedir.

Köpeğinin saldırganlığını bildiği ve bu konuda uyarıldığı halde onu barındırmakta / beslemekte ısrar etmek açık kusur sayılır. Şâfiî, Hanbelî ve Şîa fakihleri ise kusursuz sorumluluk eğiliminde olup sahibinin kural olarak köpeğinin verdiği zarardan sorumlu tutulacağını ve böyle bir hayvanı beslemekle tazmin sorumluluğunu üstlenmiş olacağını ileri sürerler. Ancak köpeğin bulunduğu yere izinsiz olarak veya köpeğin saldırganlığı bilinenek girilmişse sahibinin sorumluluğu kalkar. Tabiiinden Kâdî Şüreyh'in ve Şa'bî'nin de bu yönde hüküm verdikleri rivayet edilir (İbn Hazm, XII, 344-345; köpekle ilgili diğer hadisler ve fikhî ahkâm hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Mibred, s. 79-319).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 7, 17, "Vuđû", 33, "Edeb", 81, 112, "Büyü", 113, "Hars ve'l-müzâra'a", 3, "Zebâih", 6, "Diyât", 28-29; Müslim, "Tahâret", 93, "Müsâkât", 40-48, 50-61, "Libâs", 81-84, "Âdâb", 30, "Hudûd", 45-46; Nesâî, "Büyü", 91; Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*, II, tür.yer.; İbn Hazm, *el-Muĥallâ*, Kahire 1391/1971, XII, 344-345; Bâcî, *el-Müntekâ*, Bulak 1332, I, 62-63; III, 130-132; V, 28; VI, 61; Kâsânî, *Bedâ'i*, I, 63-64; V, 142-144; İbn Rüşd, *Bi-dâyetü'l-müctehid*, I, 21-23; II, 105; İbn Kudâme, *el-Muĥnî*, Kahire 1389/1969, I, 35-36; IV, 189-192; IX, 189; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IV, 67; Demîrî, *Hayâtü'l-hayevân*, II, 250-298; İbnü'l-Mibred, *Kitâbü'l-İğrâb fi ahkâmü'l-kilâb*, Riyad 1417/1996; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muĥtâc*, Kahire 1386/1967, I, 251-254; III, 392; VIII, 40-41; Şevkânî, *Neylü'l-evĥâr*, V, 162-164, 364-366; H. Lesêtre, "Chien", *DB*, II/1, s. 697-702; Süleyman Muhammed Ahmed, *Damânü'l-mütlefât fi'l-fikhü'l-İslâmî*, Kahire 1985, s. 551-554; F. Vire, "Kalb", *El* (İng.), IV, 489-492; "Sü'r", *Mu.F*, XXIV, 100-108.

ALİ BARDAKOĞLU

KÖPRÜ

İki yakayı birbirine bağlayarak yolun devamını sağlayan köprüler, önceleri geçilecek yerin bir tarafından öbür tarafına uzun bir taş veya ağaç gövdesi uzatmak suretiyle yapılmıştır. Köprüler şekillerine göre giriş, kemer, asma, askılı, açılıp kapanan; yapıldıkları malzemeye göre ahşap, betonarme, metal veya bunların birkaçının birlikte kullanıldığı karışık malzemeli; yapı elemanlarına göre dolu gövde, kafes-kiriş, asma, askılı, yüzere, açılıp kapanan; statik yönlerine göre hiperstatik, izostatik, mafsallı, ankastre, bir veya çok açıklıklı; yapılış amaçlarına göre yayaların, kara ulaşım araçlarının, trenlerin, boların ve su galerilerinin geçmesi için yapılan köprüler olmak üzere çeşitli tiplere

ayrılır. İlk köprülerin tamamı ahşap veya kâgirdir. Betonarme ve metal köprülerin yapımına XIX. yüzyılın sonlarından itibaren başlanmış ve kısa sürede bu alandaki gelişmelerin hızlanmasıyla ön gerilmeli betonarme köprüler gerçekleştirilmiş, çelik kalitesinin iyileştirilmesi, kaynak tekniğindeki ve statik hesap metodlarındaki ilerlemeler sayesinde narin ve büyük açıklıklı betonarme, metal köprülerle asma ve askılı köprülerin yapımına geçilmiştir. Arapça'da köprü anlamına gelen *cısr* ve *kantara* kelimelerinden ilki daha çok ahşap köprüler, diğeri ise taştan yapılan kemerli köprüler için kullanılır.

Ahşap Köprüler. Kazıklar üzerine oturtulan ahşap köprü inşaatında zamanla çok büyük değişiklikler olmuş ve kemer, kafes-kiriş, çerçeve, asma ve dolu gövde şeklinde adlandırılan türler geliştirilmiştir. Bilinen en eski ahşap köprü, Sabinalı Ancus Martius'un milâttan önce 620 yılında Tiber nehri üzerine yaptırdığı Roma'daki Pons Sublicius'tur. Julius Sezar'ın (m.ö. 104-44) Ren nehri ve Trajan'ın (51-117) Tuna nehri üzerine yaptırdığı köprüler de ahşap köprülerin eskilerindedir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın Karabuğdan seferinde (1538) ordunun ağırlıklarıyla birlikte Prut nehrini geçebilmesi için Mimar Sinan'ın yaptırdığı muhkem ahşap köprü çok beğenilmiş ve sonradan kendisinin mimarbaşılığa tayinine sebep olmuştur.

Kâgir Köprüler. Kemerli olmalarından dolayı şeklen düz ahşap köprülerden ayrılan kâgir köprülerde, her tarafında eşit basınç gerilimi sağlanması için kemerin basınç çizgisine uygun yapılması gerekir. Kemer içerisindeki basınç çizgisinin şekli ise kemerin üzerine binen yük ile ilgilidir. Romalılar'ın hemen daima yuvarlak (beşik) kemer, İranlılar, Türkler ve Araplar'ın ise sivri kemer tercih ettikleri görülür. Osmanlılar, daire merkezlerini açıklığın ortasına yakın bir noktada aldıkları için kemerlerin şekli genellikle yarım daire ile parabol arasındadır. Köprü kemerlerinin tepesindeki taş kilit taşı, ayaklara basanlarına da üzengi taşı denir. Köprülerin mesnetleri ve ayakları daima sağlam zemine oturtulur. Akarsularının oymaması için ayak temellerinin yeteri kadar derine inmesi gerekir. Önce su içerisinde kazı yapılacak yerin etrafına ahşap perdeler çakılır. Açılan çukura dolan sular kova, tulum veya tulumlarla boşaltılır. Toprak sağlam zemin bulununcaya kadar kazılır; sağlam zemin bulunamıyorsa ahşap ka-

zıklar çakılır ve başları kurşunla pekiştirilmiş demir kenetlerle bağlanır (Mimar Sinan, Büyükçekmece Köprüsü'nün ayaklarını bu usulle inşa etmiştir). Bugün kazık ve perdeler betonarme ve çelikten yapılmaktadır. Köprü ayakları suyun geldiği yöne doğru gemi burnu gibi bir çıkıntı oluşturur ve sel yaran veya mahmuz denilen bu çıkıntılar gelen suyun ayakların altını oymasını ve buralara ağaç dallarının takılmasını önler.

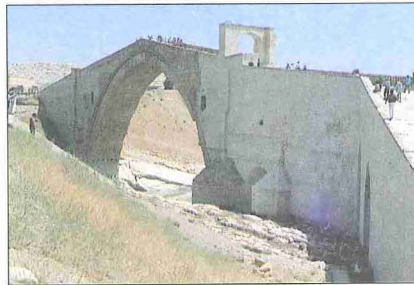
Bilinen en eski kâgir köprü, milâttan önce XIII. yüzyılda Hititler tarafından yapılmış olan ve bugün yalnız mesnetlerindeki izlerine rastlanan Boğazköy'deki (Hattuşaş) köprüdür. Fırat'ın iki yakasını birleştiren Bâbil Köprüsü'yle (m.ö. VII. yüzyıl) Romalılar'ın milâttan önce 600 yılında Tiber nehri üzerine inşa ettikleri Pons Salaris bilinen diğer eski örneklerdir. Trayan'ın 104-106 yıllarında Cayo Julius Lacer'e İspanya'da bugünkü Alcántara yakınında Tagus (Tojo) nehri üzerine yaptırdığı köprü ise en gelişmiş Roma köprüsüdür. Sekiz ton ağırlığındaki blok taşlarla harçsız olarak inşa edilen bu altı gözlü köprü sebebiyle Emevîler yanına kurdukları yeni şehre el-Kantara (köprü [kemer]) adını vermişlerdir. Köprü yapımında çok mâhir olan Romalılar hükmettikleri dünyanın birçok yerinde çok sayıda köprü yapmışlardır. Bu köprülerin büyük bir kısmı, başta Selçuklular'la Osmanlılar olmak üzere daha sonra gelen uygarlıklar tarafından zaman zaman onarılarak günümüze kadar ulaştırılmıştır.

Abbâsîler devrinde Fırat, Dicle ve bunların kollarıyla çeşitli sulama kanalları üzerine çok sayıda kâgir ve yüzer köprü inşa edilmiştir. Halife Mu'tasım - Bilâh'in Türk muhafızlarından Vâsif'ın adını taşıyan Sâmerâ'daki Kantaratü Vâsif bunların en önemlilerinden biridir. Müslümanların X. yüzyılda yaptığı en eski büyük köprü, Zap suyu üzerinde bulunan Kerkük'ün kuzeyindeki Altinköprü'dür. Orta Asya'da da Gazneli Mahmud'un Tirmiz'de Ceyhun nehri üzerine bir köprü inşa ettirdiği bilinmektedir. İslâmîyet öncesinde de birçok büyük köprüye sahip olan İran'da İslâmî dönemde yapılan kâgir köprülerin başlıcaları Şehristan, Kile, Baba Mahmud, Marnan ve Cubi (Cui) köprüleridir. İranlılar inşa ettikleri ünlü bentler üzerine de gayet süslü ve sanatkârane köprüler yapmışlardır. Bend-i Allahverdihan, Bend-i Hâçû, Bend-i Emîr ve Bend-i Tilkan köprüleri bunların en meşhurlarıdır.

Anadolu'da Eskiçağ ve Ortaçağ'dan kalma Ankara-Kırşehir arasında Kızılırmak üzerinde yer alan Çaşniğir Köprüsü, Silifke'de Göksu Köprüsü, Gönen'de Güvercin Köprüsü, Adana'da Taşkoprü, Misis Köprüsü ve Seyhan Köprüsü gibi birçok köprü Selçuklu ve Osmanlılar tarafından yeniden yapılmış veya tamir edilmiştir. İslâmî dönem köprülerinin en eskisi Diyarbakır'daki Dicle Köprüsü'dür (457/1064-1065) ve bu köprünün ilk defa, kitâbe tarihinden çok önce Emevî Halifesi Hişâm zamanında (724-743) belki eski bir köprünün tamir edilmesiyle ortaya konulduğu düşünülmektedir. Bir köprünün önemini belirten faktörlerin başında açıklığının büyüklüğü gelir. Anadolu'da ve Yakındoğu'da açıklığı en büyük köprüler Artuklular tarafından yapılmıştır. Bunlardan Hasankeyf'teki (Hısnıkeyfâ) Dicle Köprüsü dört gözlüdür ve en büyük açıklığı 40,22 metredir. Diğer önemli bir Artuklu köprüsü Diyarbakır-Silvan arasındaki Malabadî Köprüsü'dür. Bugün sağlam durumda olan ve çok kötü bir şekilde restore edilmiş bulunan köprünün sivri kemerli büyük açıklığı 38,60 metredir ve köprüyü Hasankeyf Köprüsü'nden sonra en büyük açıklıklı ikinci köprü haline getirmektedir. Yine Dicle üzerinde yer alan Cizre Köprüsü ile Diyarbakır'ın kuzeyinde Devegeçidi suyu üzerindeki Devegeçidi Köprüsü de başlıca köprülerdendir. Bunlardan başka Çermik, Halep Kuvayk ve Urfa Harran köprüleri de önemlidir. Artuklu köprülerinde görülen ortak bir özellik, genellikle kitâbelerinin de yerleştirildiği yan yüzlerinde astrolojik kabartmalar ihtiva etmeleridir.

Selçuklu köprülerinin açıklıkları Artuklular'ınkilere göre daha küçük ve daha çok olduğundan bu köprüler daha basık ve genelde daha uzundur. Anadolu Sel-

Diyarbakır-Silvan arasındaki Malabadî Köprüsü

çuklu köprülerinin başlıcaları şunlardır: Kayseri Tekgöz Köprüsü (1202), Afyonkarahisar Altıgöz Köprüsü (1209), Ankara Akköprü (1222), Akşehir Arguthan Köprüsü (1243), Tokat Yeşilirmak Köprüsü (1250), Kırşehir Kesikköprü (1251), Gaziantep Debbağhâne Köprüsü (1259), Erzurum Çoban Köprüsü (1271-1297), Antalya Sultan Alâeddin Köprüsü (XIII. yüzyıl), Sivas Yıldızirmak Köprüsü (XIII. yüzyıl), Sivas Kesikköprü (XIII. yüzyıl), Sivas Eğriköprü (XIII. yüzyıl), Kayseri Kızılırmak Köprüsü (XIII. yüzyıl), Kayseri Çokgöz Köprüsü (XIII. yüzyıl), Ankara Kızılırmak Köprüsü (XIII. yüzyıl), Amasya Hundi Hatun Köprüsü (XIII. yüzyıl), Amasya İltekin Gazi Köprüsü (XIII. yüzyıl), Çemişkezek Sividin Köprüsü (XIII. yüzyıl [?]), Keban Değirmen Köprüsü (XII-XIII. yüzyıl), Aksaray Akköprü (XIII. yüzyıl [?]), Denizli Akköprü (XIII. yüzyıl [?]), Tercan Köprüsü, Tokat Talazan Köprüsü, Antalya Düzençaylı Köprüsü (XIII. yüzyıl). Bunların mühendislik ve mimarlık bakımından en önemlilerinden olan Kayseri Tekgöz Köprüsü'nün boyu 119,5 m., büyük kemerinin açıklığı 27 m., altı gözlü Erzurum Çoban Köprüsü'nün boyu 220 m., büyük açıklığı 15,5 metredir. Anadolu'daki önemli köprülerden olan Ermenek Alaköprü ile (XIV. yüzyıl) Ermenek Bıçakçı Köprüsü ise (XIV. yüzyıl) Karamanoğulları'na aittir.

Osmanlı döneminde Eskiçağ ve Ortaçağ'dan kalan köprüler tamir edilirken çok sayıda yeni köprü yapılmıştır. Bugün mevcut 100'ü aşkın Osmanlı köprüsünden -Mimar Sinan'a ait olanlar hariç- başlıcaları şunlardır: Bursa Nilüfer Hatun Köprüsü (XIV. yüzyıl), Bursa Uluâbâd Köprüsü (Orhan Gazi devri), Edirne Gazi Mihal Köprüsü (XIV. yüzyıl), Filibe (Bulgaristan) Lala Şâhin Paşa Köprüsü (1363 [?]), Kastamonu Taşkoprü (768/1366-67), Tire Gürcü Melek Köprüsü (1372), Ankara Sultan Murad Köprüsü (1375), Bergama Koyun Köprüsü (1383), Kirmastı Lala Şâhin Paşa Köprüsü (XIV. yüzyıl), Karacasu Köprüsü (XIV. yüzyıl), Uzunköprü (847/1443-44), Edirne Şehâbeddin Paşa (Saraçhane) Köprüsü (1451), Edirne Fâtih Sultan Mehmed Han Köprüsü (1452), Bursa Selçuk Hatun Köprüsü (1465-66), II. Bayezid'in Edirne, Geyve ve Osmancık'ta yaptırdığı üç köprü (bk. BEYAZIT II KÖPRÜSÜ), Eski Malatya Kırkgöz Köprüsü (XV. yüzyıl), Köstendil (Bulgaristan) İshak Paşa Köprüsü (874/1469-70), Üsküp (Makedonya) Vardar Köprüsü (XV. yüzyıl), Saraybosna (Bosna - Hersek) Hünkâr Köprüsü (XV. yüzyıl), Narda (Yunanis-

XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait Mostar Köprüsü

tan) Arta Köprüsü (XV. yüzyıl), Maraş Ceyhan Köprüsü (XVI. yüzyıl [?]), Konjic (Bosna - Hersek) Karagöz Mehmed Bey Köprüsü (XVI. yüzyıl), Mostar Köprüsü (1557-1567), Trebinje (Bosna - Hersek) Arslanağa Köprüsü (981/1573-74), Podgarica (Yugoslavya) Vezirköprü (XVI. yüzyıl), Larisa-Yenişehir (Yunanistan) Hasan Bey Köprüsü (XVI. yüzyıl), Edirne Ekmekçi-zâde Ahmed Paşa Köprüsü (XVII. yüzyıl), Babaeski Köprüsü (1633), Çorlu Kara Mustafa Paşa Köprüsü (XVII. yüzyıl), Debre (Makedonya) Kaçanikli Mehmed Paşa Köprüsü (XVII. yüzyıl), Buna (Bosna - Hersek) Danyal Paşa Köprüsü (XVII. yüzyıl), Muş Murad Nehri Köprüsü (1817).

Osmanlı köprülerinin en güzel örnekleri başlıcaları aşağıda verilen Mimar Sinan'ın yaptıklarıdır. 1. Cisir-i Mustafa Paşa (Mustafa Paşa Köprüsü). Edirne'nin 30 km. kuzeybatısında ve Meriç üzerinde, eski adını bu köprüden alan (Cisir-i Mustafa Paşa) Bulgaristan'ın Svilengrad kasabasında bulunmaktadır. 300 m. uzunluğunda ve yirmi gözlü olan köprünün Ahmed Şemseddin Karahisârî tarafından yazılan kitâbesindeki tarih 935'tir (1528-29). 2. Odabaşı Köprüsü. Küçükçekmece gölünün kuzeyinde Sazlıdere üzerindeki sekiz gözlü köprünün yapılış tarihi 1529'dur. 3. Kanûnî Köprüsü. Gebze'de Diliskelesi'ne akan Dilderesi üzerinde orta açıklığı 9,70 m. olan üç gözlü bir köprüdür. 4. Lüleburgaz Köprüsü. Lüleburgaz'daki Sokullu Mehmed Paşa Kervansarayının kitâbesine göre 973 (1565-66) yılında yapıldığı tahmin edilmektedir; dört gözlüdür. 5. Büyükçekmece Köprüsü. Birbirine bitişen dört büyük köprüden meydana gelmiştir. Toplam göz sayısı yirmi sekiz

olup uzunluğu 635,57 metredir ve yapımı 975 (1567-1568) yılında tamamlanmıştır. 6. Silivri Köprüsü. 1568'de Silivri çayı üzerine inşa edilen köprü otuz iki gözlüdür ve 332,88 m. uzunluğundadır. 7. Drina Köprüsü. Vişegrad'da (Yugoslavya) Drina ırmağı üzerinde olan köprünün inşa tarihi 985 (1577-78), göz sayısı on bir ve uzunluğu 179 metredir. Önceleri bulunduğu yerin veya bânisinin (Sokullu Mehmed Paşa) adıyla tanınırken ünlü Yugoslav yazarı Ivo Andriç'in Nobel ödüllü *Drina Köprüsü* (1945) romanı sebebiyle bu adla anılır olmuştur. 8. Alpullu Köprüsü. Alpullu Tren İstasyonu'nun hemen yanında bulunan köprü 123,80 m. uzunluğunda olup beş gözlüdür ve orta gözünün genişliği (20,05 m.) sebebiyle Mimar Sinan'ın yaptığı en büyük açıklıklı köprü konumundadır. 9. Haramidere Köprüsü. Edirne asfaltının 30. kilometresinde eski İstanbul-Rumeli kervan yolu üzerindedir. 8,79 m. açıklığındaki orta gözünün yanlarına yapılan hafifletme gözleriyle dikkat çeker. 10. Sarayıcı Köprüsü. Edirne'den Sarayıçi'ne gidilirken Tunca nehri üzerinden bu dört gözlü köprü ile geçilir. Kitâbesi yoktur; yapılış tarihi Terazi Kasrı ile beraber 1554 olarak kabul edilmektedir. Ortadaki gözlerin açıklıkları 9,75 metredir. Ayaklar üzerinde üçgen şeklindeki selyaranlar vardır ve üstleri piramit şeklindedir. 11. Yalnızgöz Köprüsü. Edirne'de İmaret Köprüsü diye de bilinen Beyazıt II Köprüsü'nün yapılışından (1484-1488) yüzyıla yakın bir zaman sonra Tunca'nın suları köprünün yanındaki adadan ileride yeni bir mecradan akmaya başlamış ve bunun üzerine yeni mecraya bugün İmaret mahallesini şehre bağlayan 6,60 m. açıklıklı tek bir gözden ibaret olan Yalnızgöz Köprüsü yapılmıştır. Bu köprüye sonradan bazı kısımların eklendiği bilinmektedir. 12. Kırkgöz Köprüsü (Bolvadin Köprüsü). Halen Çay-Bolvadin yolunun 1-1,5 km. kadar doğusunda ve

Akarçay'ın eski yatağı üzerinde metrük vaziyette bulunan köprü aslında bir Bizans eseri olup Kanûnî Sultan Süleyman'ın Bağdat seferi hazırlıkları sırasında Mimar Sinan tarafından onarılmış ve uzatılmıştır (957/1550). Eski köprü 200 m. boyunda ve kırk iki gözlü, Osmanlı bölümü ise 175 m. boyunda ve yirmi iki gözlüdür; bu sebeple Sinan tarafından yapılan uzatma başlı başına büyük bir köprü sayılır.

Teknik bakımdan kâğır köprülerin açıklıklarının 100 metreyi geçmemesi gerekir. Leonardo da Vinci, II. Bayezid zamanında Haliç üzerine 240 m. açıklığında bir köprü yapmayı teklif etmiş ve teklifine köprünün krokisini de eklemiştir; ancak olumlu cevap alamamıştır. Bu açıklıkta bir kâğır köprünün yapılması mümkün değildir; zira köprü kendi ağırlığını dahi taşıyamaz. Ayrıca Haliç sahillerindeki zeminin durumu da ağır bir köprünün yapılmasına uygun değildir, bu sebeple Haliç ve Atatürk köprüleri dubalar üzerine oturtulmuştur. XX. yüzyıl başında en ileri teknikte yapılan kâğır köprülerin açıklığı 100 metreden küçüktür. En büyük açıklıklı kâğır köprülerden Lüksemburg'da Adolph Köprüsü'nün açıklığı 84 m., Almanya'da Planen Köprüsü'nün açıklığı 90 metredir. Betonarme ve metal köprülerin yapılmasıyla 2 kilometreye yaklaşan açıklıklar aşılmış (Akaşi Boğazı asma köprüsünün iki ayağı arası 1780 m.) ve kâğır köprüler çok küçük açıklıklı örneklerle inhisar etmiştir.

Yüzer Köprüler. Tarihte büyük örneklerine rastlanan, fakat uzun ömürlü olmayan bir köprü çeşidi de sallar, kayıklar ve dubalar gibi yüzen elemanlar üzerine yapılan köprülerdir. Pers Kralı I. Darius (Dârâ), milâttan önce 513 yılında İstanbul Boğazı'nı geçmek için Samoslu Mandroklos'a küçük gemiler üzerine oturan böyle bir yüzer köprü yaptırmıştır. Onun oğlu Kserkses de milâttan önce 481 yılında iki

Üzeri
bir köprü
şeklinde
düzenlenmiş
olan
XVII. yüzyıl
ortasına ait
Bend-i Hâcû
(Pul-i Hâcû) –
İsfahan /
İran

taraftan demirlenmiş 674 kayık üzerine bir köprü yaptırarak ordusunu Çanakkale Boğazı'ndan geçirmiştir. Daha sonraki dönemlerde Roma İmparatoru Sezar'ın Tiber nehrini, Bizans İmparatoru Herakleios'un İstanbul Boğazı'nı, Fâtih Sultan Mehmed'in Haliç'i ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın Irak seferi sırasında Dicle ve Fırat nehirlerini bu tip yüzer köprülerle geçtikleri bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 58, 66, 72, 93, 113, 234; Orhan Bozkurt, *Koca Sinan'ın Köprüleri*, İstanbul 1952; S. Smith, *The World's Great Bridges*, London 1953, s. 12, 13; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975; Gülgün Tunç, *Taş Köprülerimiz*, Ankara 1978; Fügen İlter, *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri*, Ankara 1978, tür.yer.; Kâzım Çeçen, "Sinan'ın Köprü ve Su Kemerleri", *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı* (haz. Zeki Sönmez), İstanbul 1988, s. 79-92; F. M. Feldhaus, *Die Technik der Antike und des Mittelalters*, Wiesbaden 1990, s. 145-156; İsmet İlter, "Ölümünün Yıl Dönümünde Köprüleriyle Mimar Sinan", *Karayolları Bülteni*, sy. 187, Ankara 1966, s. 24-27; sy. 188 (1966), s. 17-21; sy. 210 (1967), s. 21-24; sy. 241 (1970), s. 16-19; sy. 253-254 (1971), s. 29-33; Cengiz Orhonlu, "Köprücülük", *TTK Bildiriler*, VII (1973), II, 701-709; Gülsün Tanyeli - Uğur Tanyeli, "Osmanlı Yüzer Köprüleri", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, X/1-2, Ankara 1990, s. 5-17; YA, IV, 2453-2454; "Köprü", *ABr.*, XIII, 586-588; "Köprü", *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, XII, 7047-7054.

KÂZIM ÇEÇEN

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad

(bk. MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ).

KÖPRÜLÜ KERVANSARAYI

(bk. VEZİR HANI).

KÖPRÜLÜ KÜLLİYESİ

İstanbul'da
XVII. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen bir külliye.

IV. Mehmed devri sadrazamlarından Köprülü Mehmed Paşa tarafından 1072'de (1662) yaptırılan külliye dershane-mescid (dârülkurrâ), medrese odaları (dârülhadis), dükkânlar, çeşme, türbe ve sebilden oluşmaktaydı. Daha sonra bunlara, oğlu Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa tarafından 1087 (1676) yılından önce inşa edilen kütüphane ve Vezir Hanı ilâve edilmiştir. Ayrıca türbenin etrafına zamanla

eklenen mezarlarla bir de hazîre oluşmuştur. Külliye yapılarından sebil günümüze ulaşmamıştır. Divanyolu caddesinin genişletilmesi esnasında değişikliğe uğrayan külliyesinin eski düzeni hakkında tek belge Köprülü Su Yolları Haritası'ndaki görünüştür. Minyatür tekniğine has bir bakış açısı ile çizilmiş olan bu haritadan yapıların durumu ve külliyesinin düzeni kısmen anlaşılabilir.

Vakfiyesinde "Dârülkurrâ-i latife" olarak bahsedilen yapı medresenin dershanesi olup aynı zamanda dışa açık bir mesciddir. Divanyolu caddesiyle Peykhâne sokağının kesiştiği köşede yer alan yapı kesme köfeki taşından inşa edilmiştir. Sekizgen planlı olan yapı kasnaklı kubbe ile örtülüdür. Çift sıra pencere düzenine sahip yapıda biri kuzeyde caddeye, diğeri güneyde medrese avlusuna açılan iki kapı vardır. Caddenin 1288 (1871) yılında genişletilmesi esnasında kapı önündeki revak kaldırılmış ve iki yıl sonra kapı yenilenmiştir. Bu durum kapı üzerindeki 1290 (1873) tarihli kitâbeden anlaşılmaktadır. Yapıda barok üslûbunda yapılmış olan mermer mihrap bulunmaktadır. Üzeri sıvalı, oval formulu bir kaideye oturan vaz kurşüsü yarım yuvarlak şekilde olup üstünde ajurlu ahşap korkuluk bulunmaktadır. Yapıda bugün mevcut olan ahşap minber ise yeni olup sade bir işçiliğe sahiptir. Mihrabın karşısında yer alan ahşap mahfil de yine XIX. yüzyılın sonunda eklenmiş olmalıdır. Mahfilin sağında merdivenlerle ulaşılan üst pencere ahşaptan köşk tipi minareye geçit vermektedir. Yapının içi yakın zamanda yenilenmiş olan kalem işleriyle süslenmiştir.

Peykhâne sokağı üzerinde yer alan ve üstte sivri kemerli olarak düzenlenen, altta ise yuvarlak kemerli açıklığa sahip bulunan kapı ile medresenin revaklı avlusuna geçilmektedir. Medrese odaları bu avlunun iki yönünde "L" şeklinde sıralanmıştır. Yapıda bugün dokuzu tam, biri yarım olmak üzere toplam on oda bulun-

maktadır. Divanyolu'nun genişletilmesi sırasında caddeye uzanan koldaki odalardan bir bölümü yıkılmıştır. Yıkıtılan bu kolda bir oda ve önündeki revak tam ortadan bölünmüş olup cephe XIX. yüzyılın zevkine göre düzenlenmiştir. Medresede revaklardan doğudakiler sivri, güneydekiler ise geç devirde yenilenmiş olup yuvarlak kemerlidir. Mermer sütun ve baklavalı başlıklara sahip revaklarla odalarda birimlerin üzerleri pandantiflerle geçişi sağlanan kubbelerle örtülmüştür. Revaklı avluya köfeki taşından dikdörtgen söveli birer kapı ve pencere ile açılan odaların dışa bakan pencereleri yoktur. Kapı karşısındaki duvarlarında ocak ve dolap nişi bulunmaktadır. İki kolun kesiştiği köşede medrese odaları kesintiye uğramıştır. Arada yer alan basık kemerli kapı ile arkadaki küçük bahçeye geçiş sağlanmaktadır. Burada helâlarla vaktiyle çamaşırhane ve gusûlhâne olarak kullanılan bir mekân daha vardır. Ayrıca medresenin avlusunda bir kuyu ile mermer su haznesi bulunmaktadır. 1869 yılında faal durumda olduğu anlaşılan medrese 1894 depreminde zarar görmüştür. 2 Eylül 1914 tarihinde yapılan bir tesbitte kısmen tamire ihtiyacı olduğu halde faaliyetine devam ettiği, 1 Ocak 1919 tarihli diğer bir tesbitte ise yangınzedeler tarafından işgal edilmiş olduğu belirtilmektedir. Son yıllarda medrese tamir edilerek Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'na tahsis edilmiştir.

Türbe Divanyolu caddesi üzerinde ders-hane - mescidin doğusunda, medrese odaları ile ders-hane - mescid arasında yer almaktadır. Vaktiyle ders-hane - mescidin kuzeyine yakın bir yerde olduğu tahmin edilen türbenin eski durumu Köprülü Su Yolları Haritası'ndan öğrenilmektedir. Divanyolu'nun 1288 (1871) yılında genişletilmesi esnasında yıkıtılan türbe bugünkü yerinde yeniden inşa edilmiştir. İlk yapının ne şekilde olduğu hakkında ayrıntılı bilgi mevcut olmamakla beraber bugün-

Köprülü
Külliyesi'nin
avlusundan
bir görünüşü